

забезпеченням права на свободу та особисту недоторканність, та публічний інтерес суспільства та держави, пов'язаний із кримінальним переслідуванням осіб, які вчинили злочин. Прогалини правовідносин учасників процесу на стадії порушення кримінальної справи характеризуються відсутністю нормативних приписів КПК України щодо учасників з невизначеним статусом, які з цієї причини не можуть бути забезпечені всіма засобами державного захисту, у тому числі щодо недоторканності та безпеки особи.

Для забезпечення права і свободи одних учасників кримінального судочинства потрібно точне і своєчасне виконання обов'язків інших учасників. Тому нарівні з процесуальними правами учасників процесу їм є й певні обмеження як заходів кримінально-процесуального примусу. Інститут процесуальних обмежень прав і свобод в кримінальному процесі є основою, без якої неможливо здійснювати провадження у кримінальній справі та гарантувати права та свободи, а також безпеку всіх учасників кримінального судочинства.

Рівень цивілізованості суспільства обумовлений його ставленням до прав людини, тому однією з важливих складових частин стратегії національної безпеки є питання забезпечення особистої недоторканності, особи, яка залучена до кримінального судочинства.

Отже, в основі правовідносин учасників кримінального процесу лежить умова забезпечення права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному судочинстві, яке є гарантом стратегії безпеки учасників кримінального судочинства, а також його найважливішим принципом, спрямованим на неможливість кримінального переслідування осіб за відсутності на те встановлених КПК України підстав, що вимагають від слідчого, прокурора та суду забезпечення законності та обґрунтованості притягнення їх до кримінальної відповідальності, а також захист особи від незаконного та необґрунтованого звинувачення, засудження, обмеження її прав та свобод.

Олена НИКИФОРОВА

доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат біологічних наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Потреби судової системи у використанні досягнень науки та техніки породжують необхідність залучення у провадження спеціальних суб'єктів – носіїв спеціальних знань, які після їх допуску у кримінальний процес є самостійними учасниками кримінального провадження.

Незважаючи на дослідження порядку використання спеціальних знань у кримінальному процесі в працях науковців, недостатньо уваги в юридичній літературі приділяється процесуальному статусу фахівців, які володіють спеціальними знаннями та залучаються у провадження для допомоги у здійсненні судочинства.

Спеціальні знання визначаються як результат оволодіння певним рівнем знань і навичок діяльності в конкретній професії та спеціальності, тобто вони здобуваються шляхом освіти і практичної діяльності. Науковці-юристи, даючи свої визначення спеціальних знань, необхідних для певного забезпечення ефективності судочинства, частіше за все конкретизують сферу їхнього застосування. Як зазначає А. Кравченко та М. Щербаковський, використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві здійснюється шляхом обов'язкової участі спеціалістів, тобто незацікавлених в результатах справи осіб, які володіють цими спеціальними знаннями та навиками, запрошуються для вирішення спеціальних питань, що виникають при розкритті і розслідуванні злочинів. Стосовно експертного дослідження, на відміну від інших видів пізнавальної діяльності, його об'єкт є поняттям не тільки гносеологічним, але й правовим, являє собою єдність гносеологічного і правового аспектів [1].

Загально визначеними є дві процесуальні форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні – судова експертиза та участь спеціаліста під час проведення процесуальних дій. Відповідно до ч. 1 ст. 69 КПК України, судова експертиза проводиться експертом, тобто особою, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Експерт повинен мати спеціальні знання у галузі науки, техніки, мистецтва тощо, які необхідні і достатні для того, щоб дати висновок з питань, що виникають під час досудового розслідування і судового розгляду. Спеціальні знання набуваються в процесі навчання і практичної діяльності за певною спеціальністю (фахом).

Для проведення слідчих дій у кримінальне провадження залучається спеціаліст, яким відповідно до ст. 71 КПК України є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Як і експерт, спеціаліст є особою, яка володіє спеціальними знаннями, проте наділена іншими, ніж експерт, процесуальними функціями. Участь у кримінальному процесі спеціаліста, експерта має важливе, іноді вирішальне значення для справи.

В деяких випадках під час проведення таких слідчих дій, як огляд трупа (ст. 238 КПК України), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК України), освідування (241 КПК України), процесуальний закон передбачає використання спеціальних знань судово-медичного експерта чи лікаря. Необхідність залучення зазначених осіб зумовлена специфікою об'єкта огляду. Як зазначають А. А. Кравченко та М. Г. Щербаковський, для проведення зазначених слідчих дій треба залучати судово-медичного експерта, оскільки він є фахівцем, що спеціалізується на дослідженні слідів злочину як на поверхні тіла людини, так і на внутрішніх органах. Лікар може залучатись для таких дій лише у виняткових випадках.

З огляду на дискусійні думки вчених із питань можливості використання слідчим власних спеціальних знань у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, сформуовано висновок, що слідчий для отримання об'єктивної інформації та доказів у кримінальному провадженні повинен використовувати винятково професійні знання фахівців у галузі медицини – спеціаліста – медичного працівника або судово-медичного експерта. [2] Набуті під час навчання у закладах вищої освіти знання з домедичної допомоги слідчий може використовувати лише для організації проведення слідчої (розшукової) дії, для вибору фахівця з необхідною спеціалізацією, кваліфікацією, освітою, досвідом роботи, для грамотного формування переліку питань, формулювання запитань до експерта або спеціаліста, але в жодному разі не застосовувати ці знання персонально, замінюючи при цьому собою експерта або спеціаліста та/або виконуючи їх функції.

1. Щербаковський М. Г. Гносеологічні та правові підстави класифікації об'єктів судової експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. Харків : Право, 2010. С. 177–185.

2. Ковалевська С. В. Аспекти використання спеціальних медичних знань при розслідуванні злочинів. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової медицини* : матеріали міжвідомчої науково-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. Київ, 2017. Ч. 2. С. 172–176.